

Els elements sards en el català d'Alguer

El constant veïnatge d'Alguer amb els pobles sards de l'illa, amb tot i la poca comunicació de la població catalana amb Vilanova i Olmedo, ha introduït en el català d'Alguer un nucli important de sardismes que es deixen trobar sobretot en el lèxic. Les paraules introduïdes en una llengua marquen sovint etapes d'una evolució fonètica o d'una significació que ha perdut la llengua en via constant d'evolució : és per això que creiem interessant de donar el lèxic sard introduït en l'alguerès. Ni de molt hem exhaurit l'estudi del lèxic d'aquesta colònia catalana : solament ens limitem a extreure els sardismes del vocabulari recollit, per incloure l'Alguer a l'*Atlas lingüístic de Catalunya*.

En ço que a la fonètica fa referència, notarem solament aquelles evolucions característiques del sard que s'han incorporat a l'alguerès, i en la flexió verbal aquelles desinències que són de procedència sarda o italiana.

Les consonants laterals i vibrants són les que segueixen una trajectòria més diversa en el sard; en l'alguerès són també elles les que evolucionen diversament del català:

- a) -l- > r : *mára* mala, *marò* meló, *virája* vilatge, *pára* pala.
- b) l + cons. > r : *argé* Alguer.
- c) cons. + l > r : *kráu* clau.

-R + cons. ve a l : *balelonèta* Alguer, *lálk* llarg, *álk* arc, *pòlta* porta, etcètera. Sempre que es produeix una nova evolució fonètica es produeixen col·lisions de mots que, segons les circumstàncies, condicionen la seva mort o la creació d'una paraula nova. El llatí MORTUUM ve a català *mòrt*. A l'Alguer -R- + cons. ve a l; per consegüent MORTUUM ve a *mòlt*. Aquest, però, coincideix amb MULTUM *mòlt*. El resultat

d'aquesta col·lisió és la desaparició de *mòlt* < MULTU, substituït regularment per l'italià *assai* : «*assai bo*» : «això passa *assai*». El llatí CARNE ve al català *carn*; en l'alguerès, R + cons. ve a l. Tenim, doncs, *kal* i *kalm* carn. Ara bé : el llatí CALX dona també *cal* i *calç*. Resultat de tot això és que a l'Alguer *carn* és *kal*; i *calç*, *kalsina*. Tenim un altre exemple d'homonímia en *kròsta* crostó, tota vegada que la *crosta* és coneguda per *kúju* < CORIU, mot sard introduït per resoldre el conflicte creat per la coincidència de mots.

El grup -RN- ve a r̄ : CORNU banya ve a *kòru*.

-LL-, en venir a la fi de mot, ve a l, inversament que en el català continental, on ve a l̄ : *pél* pell, *vál* vall, *gál* gall, *púl* poll, *kabél* cabell, però *púla* polla.

-LL- ve alguna vegada a d : *kinkidas* < SCINTILLAS espurnes. *murèddu* ase petit.

-D- ve a r : *entràra* entrada, *acíra* eixida.

La F- ve algunes vegades a v- i *valjia* falzia.

Per influència sarda, els noms de plantes i d'arbres i llurs fruits no es distingeixen en l'alguerès : *karabása* planta i fruit, *maró* meló i melonera, *limó* llimona i llimoner, *sélba* serva i servera, *prúna* pruna i pruner, *kurúm* codony i codonyer, *kareza* cirera i cirerer. Algunes vegades, per fer distinció, s'adjunta el mot *arbre* al nom del fruit : *ábramèla* pomera, *ábrabarakòk* albercoquer, *ábra de prè-sak* presseguer, *ábra de valána* avellaner, *ábra de magrána* magraner, *ábra de mèlla* ametller.

En la flexió verbal, les influències sardes són escasses. Hi constatem un *suará* suar (sard *sudorare*), i els imperfectes d'indicatiu en -eva i en -iva : *feva* feia, *vuriva* volia, *veniva* venia, etc. On la influència sarda damunt l'alguerès es deixa sentir més intensament és en el lèxic. Uns quants exemples serviran de mostra:

A

<i>ábiká</i> : picar, les gallines, amb el bec.	<i>afitèvul</i> , m. : masover.
<i>acáio</i> , m. : foguer de picar foc.	<i>albára</i> , f. : punta de rella de llaurar.
<i>afitá</i> : llogar una casa o masoveria.	<i>albóni</i> , m. : camp.
	<i>aleşlu</i> , m. : atxa.
	<i>aljóra</i> , f. : I. era de batre. 2. graner públic.

almeriágu, m. : munyidor de prop
del corral.

alviári, m. : abellar.

amasá : segar.

ambeziáa, f. : sangonera.

ambujá; embrutar.

ampulatúca, f. : figueta.

anigarinába (só) : estic ensopit.

animedda, f. : lliseta.

anjuneddu, m. : anyell.

anniu, m. : pollí.

antári, m. : dental.

antúls pl. m. : afores.

áriga, f. : alga.

arirónni, m. : arbós.

aritu, m. : eriçó.

armaiòru, m. : manyà.

ařuínju, m. : rovell.

asái, adv. : molt, massa, sovint.

asiri, m. : fuixina.

askasá : esborrar.

asként, m. : aprenent.

askuri: trucar a la porta.

aspaká : estellar.

aspalji : obrir-se.

aspaza f. : panera ovalada.

aspirít adj. : calb.

aspulsóri, m. : salpasser.

astáfas, pl. f. : estreps.

astañera, f. : escudeller.

astála, f. : quadra.

astatariri, m. : part de l'arada.

astrák, adj. : cansat.

astrarò, m. : camí ral.

astraruné, m. : peó.

ataká : enganxar.

aytúnju, m. : tardor.

azmuca : tallar els cabells.

B

bagantíu, m. : ermot.

baldakí, m. : tàlem.

báku, m. : mascle de les abelles.

balbinjul, m. : pardal.

baldúfura, f. : baldufa.

balsáka, f. : sarró de caçador.

baratíns pl. : putxinellis.

barbatéla, f. : planter de ceps.

barélla, f. : llitera.

batént, m. : batall.

batalóra, f. : confits del bateig.

batipánnu, m. : espolsadors.

baurá : lladrar.

bèdó, m. : porró.

bèkínu, m. : fosser.

biára, f. : sègol.

binári, m. : rail de tren.

biòndo, adj. : roig.

bobói, m. : papu.

bòsa, f. : sobre.

braculétu, m. : braçalet.

briçót, m. : musell.

buáju, m. : bover.

búlcu, m. : puny.

buròne, m. : penjoll de raïms.

butáiu, m. : boter.

butíru, : mantega.

C (ε)

cábura, f. : sabre.

caçarò, m. : xerraire.

éapitá : herbejar.

cemíga, f. : cera dels ulls.

ceménto, m. : ciment.

cikatríce, f. : costura.

éty, m. : oncle.
éuá : polsar.
éumbá : entrebancar.
éurumbóni : nyanyo.

D

danáris, m. pl. : oros en el joc de cartes.
dóna de múru, f. : mostela.
dòsu, m. : cotilla.

E

ébba, f. : egua.
niés, adj. : sentit.
érige, f. : alzina.

F

falkéddu, m. : falcó.
fatóra, f. : mestressa d'escola.
fé las fatúras : embriuxar.
feragóstø, m. : la Mare de Déu d'agost.
férwía, f. : carril.
fiáru, m. : alè.
fièra, f. : fira.
filigu, m. : falguera.
fiòri, m. : espases en el joc de les cartes.
frairálju, m. : manyà.
franji : murmurar l'aigua.
fránkubúlu, m. : segell.
frayrénk, *fraurénka*, adj. : fredeluc, fredeluga.
fremígura, f. : formiga.
frolána, f. : dalla.

fulninénts, m. pl. : guarniments.
funèllu, m. : maridet.
fufurújas, f. pl. : engrunes.
funiłus, m. pl. : fogons.
funtána, f. : font.
fús, m. : eix de carro.

G

galbundaju, m. : carboner.
gurgwéna, f. : gargamelló.
guzéma, f. : espígol.

I

inséna, f. : rètol.
izula, f. : illa.

J

juári, m. : 1. jou. 2. cabeçó.

K

káéavite, m. : tornavis.
kacká : badallar.
kadsótu, m. : cop de puny.
kaltóeu, m. : paperina.
kamijót, m. : brusa.
kamí de san jakí, m. : carretera de Sant Jaume.
kampaníl, m. : campanar.
kampanóru, m. : pagès.
kantéljus, m. pl. : galtes.
kařaári, m. : carnaval.
kařósa, f. : cotxe.
kástigas, f. pl. : xavegó.
kavidánni, m. : 1. Sant Miquel. 2. setembre.

kaziddus, m. pl. : ruscos.
kèsa, f. : vimera.
kòna, f. : imatge.
kònju, m. : tascó de damunt el dental de l'arada.
kòri, pl. : copes en el joc de cartes.
kòrbura, f. : cove.
kòru, m. : banya.
kóta, f. : tascó.
krika, f. : molla.
kúiri, m. : cort.
kujána, f. : creuera de l'esteva de l'arada.
kuldáiu, m. : corder.
kulilúge, m. : cuca de llum.
kulpétu, m. : armilla.
kuróra, f. : serp.
kurumbáia, f. : colomer.

L

laióru, m. : dijous gras.
lavána, f. : pissarra.
limbigíku m. : quec.
lukanda, f. : posada.

LL

latívirigu, m. : lletetresa.
língrí : llepar.
lumí, m : cerilla.
lusírnica, f. : llum d'oli.

M

macòne, m : llop.
macòni, m. : guineu.
mal karúfu, m. : mal de Sant Pau.

maju, m. : picador de rentar roba.
manáia, f. : tallant.
manári, m. : mantí de l'arada.
mandró, m. : gandul.
manjóni, m. : garba.
manjía, f. : galta.
mañiga (fer la) : posar llevat.
masaróra, f. : falç.
maiddu, m. : moll dels ossos.
mazòni, m. : ramat.
meridiána, f. : rellotge de sol.
mésu, m. : agutzil.
méza, f. : taula.
monnèka, f. : mona.
muvíka, f. : nina.
murándas, f. pl. : calçotets.
muréddu, m. : ase, guarà.
muréndu, m. : mulat.
murindáju, m. : moliner.
muskòne, m. : tàvec.

N

nígri, m. : falzia.
nòbila, m. : noble.
nueddu, m. : vedell.
núvura, f. : núvol.

O

òlku, m. : papu.
òri, m. : 1. graner. 2. coberta del carro teixida de canya.
otaví, m. : flauta.

P

pápamòska, m. : pigot.

piára, f. : cossa.
píga, f. : garsa.
pineta, f. : barraca.
pípióru, m. : flabiol.
pítsa, f. : llonganissa.
piturál, m. : pitral.
pivía, f. : pepida.
pivirínu, m. : piga.
pòju, m. : r. llot. 2. bassal.
pòrtastànga, m. : sofra.
pòsta, f. : garbera.
pregèra, f. : pregària.
prá, *prans*, m. : pis, pisos.
pulkèddu, m. : porc.
pulpácu, m. : ventre de la cama.
pulvári, m. : atuell de la pólvora.
punjuná : goixar.
punjúns, m. pl. : goixos.
puntólju, m. : cameta de l'arada.
puntúju, m. : ànec.
pustí, m. : carter.

R

raïnáju, m. : ronsal.
řédas, f. pl. : teles de caçar.
řespáruo, m. : estalvi.
řezó m. : aixeta.
řóku, m. : pal de plantar.
řozipèla, f. : erisipela.
řu, m. : gavarrera.
řúgeru, m. : roure.

S

sakòne, m. : màrfega.
sakunèddu, m. : jaç.

santaríri, m. : esteva de l'arada.
santèra (aigua) : aigua beneita
saró, m. : sala.
sařóni, m. : cuc que menja la fusta.
šèkul, m. : segle.
šèru, m. seny.
síndik, m. : alcalde.
šòru, m. : xerigot.
šúa, f. : truja.
suèrju, m. : alzina surera.
sufiétus, m. pl. : golfes.
súkura, m. : sucre.
sunajòlu, m. : esquella.
súnja, f. : sagí.
suritári, m. : mussol.

T

talèa, f. : sarments.
talóra, f. : corriola.
tařarita, f. : alosa.
táskapá, m. : alforja.
tatája, f. : dida.
temperí, m. : trempaplomes
tendína, f. : cortines.
tíbia, f. : sivella.
timóna, f. : timó.
tíribríki, m. : llagosta.
tirigúgu, m. : aranya.
tiriňgóni, m. : cuc de fang.
tòraru, m. : rovell.
trapèri, m. : drapaire.
trápura, f. : trampa.
travazá : trascolar.
trasíri, m. : part de l'arada.
triyrá : batre.

tríutu, m. : forca de ferro.
tundí : tondre.

U

ueáris, m. pl. : antipares.
uraínas, f. pl. : arracades.

V

verán, m. : primavera.
veltega, f. : vímet.
viltega viltega, f. : ortiga.
virarólju, m. : andana.
vitèla, f. : vedella.

Aquests elements sards incorporats en el català d'Alguer revelen la intensitat de la influència sarda d'una banda, i de l'altra són fòssils del sard desapareguts en part de la llengua vivent, que, com més poc influïda és d'una llengua literària, més de pressa segueix el camí de la seva evolució.

El caràcter arcaic del català d'Alguer, demés, el comproven la presència de mots gairebé desconeguts del català continental. Comp. *astrénas* present que es fa pel dia sis de gener, *fe munitèris* tirar les amonestacions, *frustá* vellut, *gambáls* calçons, *madèra* fusta, *mèstre de lèya* carreter, *kandalóra* la Mare de Déu candelera, *o ba!*, *o ma!*, o pare!, o mare!, que solament compareix a Collsacabra i Costa de Llevant, *patèrnòstres* rosaris, *sizé* peça de cinc cèntims, *tòcèk* verí, *vér-ès* és veritat.

A. G.